

**SOVET SPORT MAKTABIDAN FUTBOL AKADEMIYASIGACHA:
O'ZBEKISTONDA YOSHLAR ZAXIRASINI TAYYORLASHDAGI
DAVOMIYLIK VA INSTITUTSIONAL UZILISHLAR**

Ergashev Ahmad Abdug'offorovich

Tarix fani o'qituvchisi, Navoiy innovatsiyalar universiteti

Surxondaryo kampusi, Sho'rchi, O'zbekiston.

E-mail: ahmadergashev97@gmail.com

+998 99 670 26 02

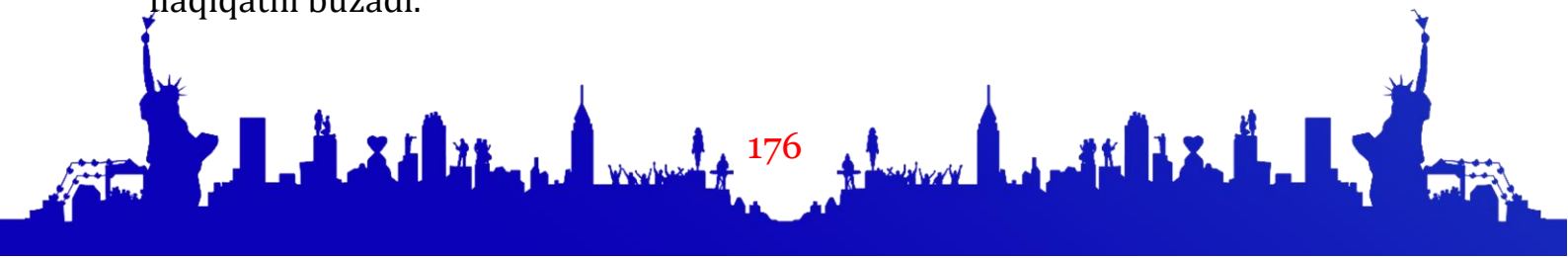
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21737066>

Annotatsiya. Tezisdan O'zbekistonda yosh futbolchilarni tayyorlash tizimining sovet davridagi bolalar-o'smirlar sport maktablari va sport-internatlar modelidan mustaqillik yillaridagi futbol akademiyalari, murabbiylarni litsenziyalash va bosqichli seleksiya tizimiga o'tishi qiyosiy-tarixiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ikki davrni mutlaq qarama-qarshi qo'yishdan voz kechilib, tashkiliy intizom, muntazam mashg'ulot va musobaqa piramidasidagi davomiyliklar hamda individual rivojlanishni qayd etish, tibbiy monitoring, dual ta'lim va professional klubga o'tish mezonlaridagi uzilishlar ajratiladi. Asosiy muammo yangi muassasalar sonida emas, sport maktabi, akademiya va klub o'rtasidagi mas'uliyatning bir-biriga ulanmaganida ekani asoslanadi. Futbolchining yagona rivojlanish pasporti, hududiy seleksiya auditi, murabbiy kompetensiyasini davriy baholash va ta'limni sport tayyorgarligi bilan uyg'unlashtirish tizim samaradorligining minimal shartlari sifatida taklif etiladi.

Kalit so'zlar. yosh futbolchi, sport maktabi, futbol akademiyasi, seleksiya, murabbiy, sport zaxirasi, institutsional davomiylik, dual ta'lim, professional klub

Milliy futbol natijasining barqarorligi alohida iqtidorli avlodga emas, bolaning dastlabki mashg'ulotidan professional jamoagacha uzluksiz ishlaydigan tayyorlash tizimiga bog'liq. Iste'dodni aniqlash, biologik yetilishni hisobga olish, texnik-taktik ko'nikmalarni bosqichma-bosqich rivojlantirish, musobaqa tajribasi berish, sog'liqni nazorat qilish va umumiy ta'limni davom ettirish bir murabbiy yoki bitta muassasaning imkoniyatidan kengroq vazifadir.

O'zbekiston tajribasida sovet davridagi bolalar-o'smirlar sport maktablari, sport-internatlar va idoraviy klublar yoshlar zaxirasining asosiy tayanchi bo'lgan. Mustaqillik yillarida bu meros butunlay bekor qilinmadi; milliy chempionat, klub akademiyalari, hududiy futbol akademiyalari va xalqaro murabbiylik litsenziyalari orqali qayta tuzildi. Shu sababli transformatsiyani "eski tizim samarasiz, yangi tizim samarali" degan sodda sxema bilan tushuntirish tarixiy haqiqatni buzadi.

Tezisning maqsadi yosh futbolchilarni tayyorlash modelidagi davomiylik va uzilishlarni qabul-seleksiya, murabbiylik, mashg'ulot mazmuni, musobaqa amaliyoti, tibbiy-ilmiy kuzatuv, ta'lim hamda professional klubga o'tish mezonlari bo'yicha qiyoslashdir. Mahalliy metodik va tarixiy asarlar [1–6], shuningdek, futbol ta'limi va akademiyalariga doir normativ hujjatlar [7–11] manba bazasi sifatida olindi.

Asosiy qism

Sovet davridagi sport maktabi modelining kuchli tomoni muntazamlik edi. O'quv guruhleri yosh bo'yicha ajratildi, mashg'ulot jadvali va musobaqa taqvimini markazlashgan tartibda tuzildi, murabbiy faoliyati muassasa shtati bilan bog'landi. Yosh futbolchilarni tanlash va tayyorlashga oid mahalliy metodik adabiyotlarda jismoniy sifat, texnik ko'nikma, o'yin tafakkuri va istiqbollikni kompleks baholash zarurligi ko'rsatilgan [1; 2]. Bu tizim futbolni tasodifiy ko'cha o'yinidan rejalashtirilgan pedagogik jarayonga aylantirdi.

Biroq markazlashgan tizimning qabul mexanizmi hududlar bo'yicha bir xil ishlamagan. Yirik shahar va kuchli idoraviy jamoa yaqinidagi bola malakali murabbiy, muntazam musobaqa va sifatli maydonga tezroq kirgan; olis tumanlardagi bola esa ko'rik sanasi, transport va tavsiyanomaga bog'liq bo'lgan. Seleksiya ko'pincha qisqa ko'rikdagi jismoniy ustunlikka tayanganida biologik jihatdan kech yetiladigan, biroq yuqori o'yin tafakkuriga ega bolalar tizimdan chiqib ketishi mumkin edi.

Sport maktabi va idoraviy klub o'rtasidagi aloqa ham bir xil bo'lmagan. Kuchli klub yoshlar guruhini o'z zaxirasining bir qismi sifatida ko'rsa, murabbiylar natijani uzoq muddatli tayyorgarlik bilan bog'lagan. Aloqa zaif joylarda sport maktabi musobaqada qatnashgan, lekin bitiruvchining keyingi bosqichga o'tishi individual tanishuv yoki tasodifiy ko'rikka qarab qolgan. Demak, muassasa mavjudligi avtomatik ravishda rivojlanish yo'li mavjudligini anglatmagan.

Mustaqillikning dastlabki yillarida moliyaviy va tashkiliy beqarorlik avvalgi tizimning ayrim bo'g'inlarini zaiflashtirdi. Shunga qaramay, murabbiylar maktabi, sport ta'limi an'analari va respublika musobaqalari tajribasi saqlanib qoldi. O'zbek futboli tarixiga oid asarlarda murabbiy shaxsiyati, jamoa intizomi va avlodlar almashinuvi sport natijasining asosiy omillari sifatida qayd etiladi [3; 4]. Shu bois 1990-yillardagi tizimni to'liq uzilish emas, resurslari qisqargan institutsional davomiylik sifatida baholash to'g'riroq.

Milliy chempionatning shakllanishi professional klub uchun yosh futbolchi tayyorlash ehtiyojini kuchaytirdi. Biroq klubning qisqa muddatli natijaga bosimi

bilan akademiyaning uzoq muddatli pedagogik vazifasi o'rtasida ziddiyat paydo bo'lishi mumkin. Asosiy jamoa murabbiyi tayyor futbolchini talab qiladi, yoshlar murabbiyi esa o'yinchi kamoloti uchun vaqt so'raydi. Klubda umumiy texnik siyosat bo'lmasa, har murabbiy almashinuvi yoshlar tayyorlash mezonlarini ham o'zgartiradi.

2018-yildagi PQ-3610-son qaror istiqbolli futbolchilarni tanlash, sport zaxirasini shakllantirish, murabbiy va hakamlarni xalqaro talablar asosida tayyorlashni tizimli vazifa sifatida belgiladi [7]. Ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar faoliyatiga oid hujjatlar sport ta'limi, yashash sharoiti va umumiy o'rta ta'limni bir muassasada uyg'unlashtirishga qaratildi [8]. Bu bosqich yoshlar tayyorlashni faqat klub ichki masalasi emas, davlat sport va ta'lim siyosatining tarkibiy qismi sifatida qayta belgiladi.

2019-yildagi PF-5887-son Farmonda seleksiya, murabbiylarning ijtimoiy mavqeyi, hududiy musobaqalar, sport tibbiyoti va yangi kasbiy mutaxassislar masalasi tanqidiy qo'yildi [9]. Hujjatning muhim jihati futbolchi tayyorlashga faqat bosh murabbiy emas, sport seleksioneri, tahlilchi, shifokor, psixolog va menejer ham ta'sir qilishini tan olganidadir. Zamonaviy akademiya ko'p tarmoqli jamoasiz faqat nomi o'zgargan sport maktabi bo'lib qoladi.

2023-yildagi 458-son qaror futbol akademiyalari va futbol maktablarida qabul, o'quv-mashq jarayoni, attestatsiya, trenerlar kengashi va yakka tartibdagi rejalashtirish mexanizmlarini aniqroq belgiladi [10]. Futbol-ta'lim muassasalarini yangi bosqichga olib chiqishga doir PQ-355-son qaror esa ta'lim bilan professional tayyorgarlikning institutsional aloqasini kuchaytirdi [11]. Bu hujjatlar yangi modelning normativ asosini yaratadi, ammo natija hududdagi kadr, maydon va boshqaruv sifatiga bog'liq.

Davomiylilikning birinchi belgisi mashg'ulot intizomi va bosqichlilikda ko'rinadi. Sovet sport maktabida bo'lgani kabi zamonaviy akademiya ham yosh guruhlar, reja va musobaqa orqali ishlaydi. Uzilish esa futbolchi haqidagi ma'lumotni yuritish usulida yuz beradi. Qog'oz hujjatlar muassasa almashganda yo'qolishi, murabbiy almashganda baholash mezoni o'zgarishi mumkin. Yagona raqamli rivojlanish pasporti jismoniy test, texnik ko'rsatkich, o'yin vaqti, jarohat, ta'lim va murabbiy xulosasini vaqt bo'yicha birlashtirishi lozim.

Bunday pasport bolani erta reytinglash yoki shaxsiy ma'lumotni cheksiz tarqatish vositasi bo'lmasligi kerak. Undan foydalanish huquqi ota-ona roziligi, tibbiy maxfiylik va aniq vakolat bilan chegaralanadi. Maqsad murabbiyning professional fikrini algoritm bilan almashtirish emas, qarorning daliliy asosini

saqlashdir. Futbolchi bir akademiyadan boshqasiga o'tganda uning rivojlanish tarixi uzilib qolmasligi tizimning muhim sifat ko'rsatkichidir.

Seleksiya bir martalik ko'rikdan ko'p bosqichli kuzatuvga o'tishi kerak. Birinchi bosqich ommaviy va hududiy qamrovni, ikkinchi bosqich turli o'yin vaziyatlaridagi barqarorlikni, uchinchi bosqich esa tibbiy, psixologik va ta'limiy moslashuvni baholaydi. Bunda erta jismoniy yetilish natijasini iste'dod bilan tenglashtirish xavfi kamayadi. Ko'rik sanalari, mezonlari va shikoyat tartibining ochiq e'lon qilinishi qarindoshlik va norasmiy to'lov haqidagi shubhalarni ham qisqartiradi.

Murabbiy litsenziyasi zarur boshlang'ich mezon, ammo u doimiy sifat kafolati emas. Murabbiyning faoliyati tarbiyalanuvchilar g'alabasi bilan birga individual o'sish, jarohatlarning oldini olish, ta'lim intizomi, jamoada sog'lom psixologik muhit va keyingi bosqichga o'tgan futbolchilar ulushi orqali baholanishi lozim. Faqat turnir natijasiga bog'langan baho murabbiyni erta yetilgan bolalarni tanlashga va uzoq muddatli rivojlanishni qurbon qilishga undaydi.

Dual ta'lim akademiyaning ikkinchi darajali emas, majburiy vazifasi bo'lishi kerak. Professional futbolga qabul qilinadiganlar ulushi har doim cheklangan. Agar akademiya sport natijasi uchun umumiy ta'limni susaytirs, u ko'pchilik tarbiyalanuvchi oldidagi ijtimoiy javobgarligini bajarmaydi. Dars jadvali, imtihon, kasbga yo'naltirish va zarur holatda masofaviy ta'lim mashg'ulot rejasi bilan muvofiqlashtirilishi kerak. Ta'limdagi barqarorlik futbolchining qaror qabul qilish va intizom ko'nikmalariga ham xizmat qiladi.

Hududiy akademiya samaradorligini faqat terma jamoaga bergan futbolchilar soni bilan o'lchash noto'g'ri. Qabulning ochiqqligi, qamrov, uch yillik saqlanish ko'rsatkichi, jarohatlar, murabbiylar malakasi, maktab ta'limi, qizlar futboli va professional klublar bilan o'tish shartnomalari ham hisobga olinishi zarur. Tashqi audit barcha bolani qayta saralash uchun emas, tizimli to'siqlarni aniqlash va hududlararo mezonlarni yaqinlashtirish uchun xizmat qilishi kerak.

Xulosa

O'zbekistonda yoshlar futboli sovet sport maktablarining muntazam mashg'ulot, musobaqa piramidasi va murabbiylik intizomini saqlagan holda akademiya, xalqaro litsenziyalash va ko'p tarmoqli mutaxassislar modeliga o'tmoqda. Asosiy uzilish yangi va eski muassasa nomlarida emas, bola haqidagi ma'lumot, seleksiya mezon, ta'lim, tibbiy kuzatuv va professional klubga o'tish qoidalarining har hududda bir xil ishlamasligidadir. Yagona rivojlanish pasporti, ko'p bosqichli ochiq seleksiya, murabbiy kompetensiyasini davriy baholash, dual

ta'lim va hududiy audit joriy etilsa, tizim tasodifiy iste'dod qidirishdan barqaror futbol inson kapitalini yaratishga o'tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Akramov R. A. Yosh futbolchilarni tanlab olish va tayyorlash. – Toshkent: Meditsina, 1989.
2. Akramov R. A. Futbol: darslik. – Toshkent, 2006.
3. Imomxo'jayev A. R. Asr futbolidagi asl qadrdonlarim. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 800 b.
4. Avanesov E. O'zbek futboli 80 yoshda. – Toshkent, 1992.
5. Botirov X. A. Jismoniy tarbiya va sport tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1993.
6. Eshnazarov J. Jismoniy madaniyat tarixi va boshqarish. – Toshkent, 2008.
7. Futbolni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 16-martdagi PQ-3610-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-3589863> – Murojaat sanasi: 30.07.2026.
8. Sport turlari bo'yicha ixtisoslashtirilgan davlat maktab-internatlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 2-iyundagi 410-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-3762919> – Murojaat sanasi: 30.07.2026.
9. O'zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-dekabrdagi PF-5887-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-4631208> – Murojaat sanasi: 30.07.2026.
10. O'zbekiston futbol assotsiatsiyasi tizimidagi futbol akademiyalari va futbol maktablari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 9-sentabrdagi 458-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-6602590> – Murojaat sanasi: 30.07.2026.
11. Futbol-ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish hamda futbol infratuzilmasini xalqaro standartlarga moslashtirish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3-noyabrdagi PQ-355-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-6652964> – Murojaat sanasi: 30.07.2026.

